

JÓZEF SZYKULSKI

OKRES PRZEJŚCIOWY (PERÍODO DE TRANSICIÓN) NA OBSZARZE POŁUDNIOWEGO PERU W ŚWIETLE BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH W CHURAJÓN, DEP. AREQUIPA

Churajón (Distrito de Polobaya, Departamento de Arequipa), the biggest prehispanic site (fot. 1-3) of southern Peru, is being investigated since 1994 by scholars of the Catholic University „Santa María” of Arequipa and archaeologists from Poland and Germany. This article presents the first results of the field season 1995/96 in which the sector 4 (ryc. 3) of the administrative-residential center of Churajón was investigated.

KEY-WORDS: Peru, Churajón, prehispanic site

W roku 1993 w Arequipie, pld. Peru, został powołany projekt archeologiczny (*Proyecto Churajón*). Jego celem jest analiza przemian osadniczych zachodzących na terenie departamentów Arequipa i Moquegua w okresie pomiędzy upadkiem Kultury Tiawanaku (*Horizonte Medio*) a początkiem okresu kolonialnego (*Periodo de Transición*)¹. W związku z powyższym, od roku 1994 w ruinach Churajón², leżących około 60 km na południowy wschód od miasta Arequipa (ryc.1; fot. 1 i 2), prowadzone są intensywne badania archeologiczne (patrz: Szykowski 1996, 1998; Szykowski, Belan Franco 1996; Szykowski, Andrade Sonco 1998)³.

Kompleks archeologiczny Churajón jest największym w pld. Peru. Zlokalizowany na wysoko-

ści 2700–3400 m. n. p. m., obejmuje ponad 2 tys. hektarów terenu położonego po obu stronach rzek Tasata i Segache (patrz: Carta Geográfica Nacional, No. 34-t „Puquina,,). W jego obrębie znajdują się pozostałości nekropoli, teras oraz centrów osadniczo-obronnych (największe z nich to: Torre Ccasa, Mollebaya, Gentilar, Parasca oraz Administrativo-Residencial).

Prace archeologiczne realizowane w okresie 1995/96 koncentrowały się na wzgórzu Segache (fot. 3), w znajdującym się tam Centro Administrativo-Residencial (nazwa rodzima: *Pueblo Viejo*), będącym największym centrum osadniczo-obronnym tego regionu. Wykopaliska prowadzone były głównie w sektorze 4 (ryc. 3). Występujące tutaj struktury architektoniczne (mury zaporowe, cysterne, nekropole, budynki, etc.), podobnie jak i większość obiektów w tym regionie, datowane są na okres Intermedio Tardío i Horizonte Tardío (Gasparini, Margolies 1980) obejmujący przedział czasowy od XI/XII w. do końca epoki prekolumbijskiej. Ściany budynków, zachowane niejednokrotnie do wysokości 4 m, wykonane są z kamieni łączonych za pomocą zaprawy glinianej (fot. 4, 6-9). Większość murów, jak i teras na których są posadowione, wykazuje deformacje w kierunku pochylenia stoku (ryc. 3).

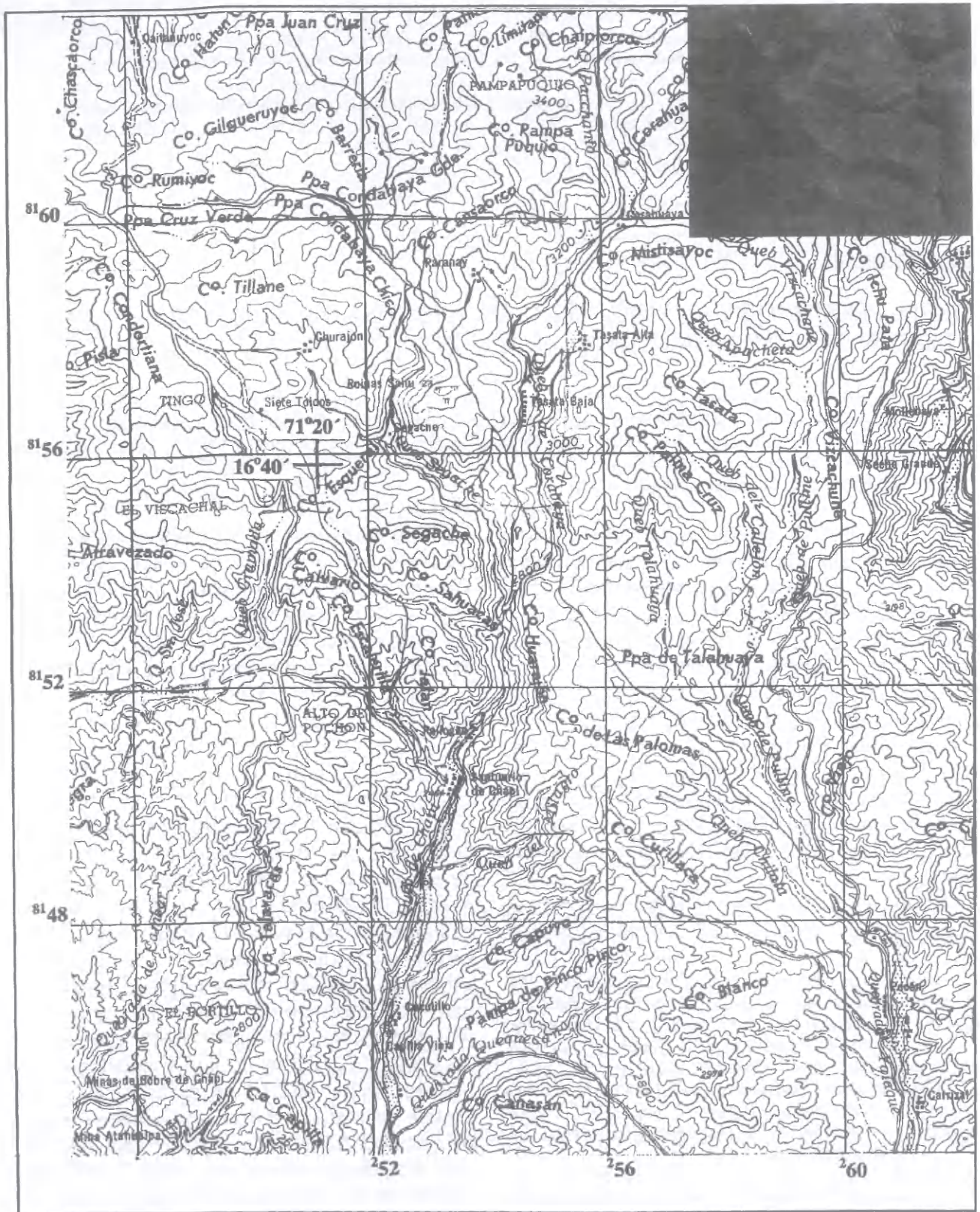
Należy tutaj zaznaczyć, iż podobnie jak i na innych stanowiskach z okolic Arequipy, wszędzie widoczne są ślady zniszczeń spowodowane erupcją wulkanu Huaynaputina w roku 1600 (Echevarría y Morales 1600; Barriga Fray Victor 1951).

¹ Realizacja projektu przewidziana jest do roku 2004. Planuje się przeprowadzenie badania archeologiczne wzdłuż rzeki Tambo (od ujścia do Pacyfiku po dolinę rzeki Huairondo), a następnie wzdłuż doliny Segache aż do Jeziora Salinas będącego „bramą wejściową” na płaskowyż wokół jeziora Titicaca.

² Churajón zostało odkryte w roku 1931 przez pioniera archeologii w tym regionie L. Bernedo Málaga (1949). Należy zaznaczyć, iż w okresie 1934-1994 nie prowadzono tutaj żadnych prac wykopaliskowych.

³ Projekt kierowany przez autora niniejszego opracowania realizowany jest w ramach prac badawczych Uniwersytetu Katolickiego „Santa María” w Arequipie przy wydatnej pomocy finansowej Niemieckiego Urzędu Wymiany Akademickiej (DAAD). W badaniach realizowanych w latach 1995/96 współpracowali archeolodzy z ośrodka wrocławskiego. We wrześniu października roku 1995, na zaproszenie kierownictwa ekspedycji, w Churajón przebywała również grupa studentów archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.

PUQUINA (HOJA 34-T)

Ryc. 1. Region Churajón, pld. Peru (Carta Geográfica Nacional, No. 34-t, „Puquina”)

Lámina 1.Región Churajón, Peru (Carta Geográfica Nacional, No. 34-t, „Puquina”)

Fot. 1. Churajón. Zdjęcie lotnicze doliny rzek Corabaya, Tesata i Segache. Dzięki uprzejmości Servicio Aereo-Fotográfico, Lima

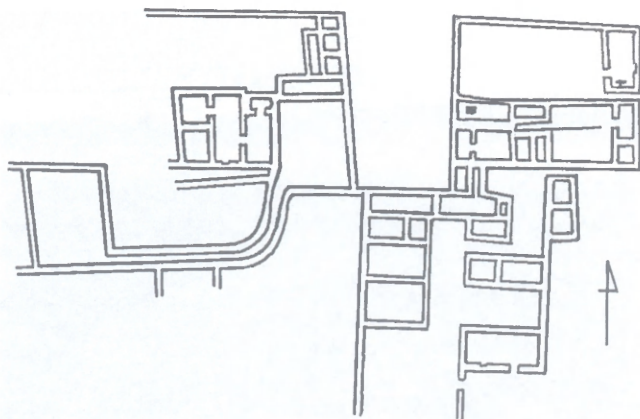
Foto 1. Churajón, vista aérea de las quebradas Corabaya, tasata y Segache. Cortesia del Servicio Aéreo-Fotográfico, Lima

Pył wulkaniczny do dnia dzisiejszego pokrywa ruiny ok. 60 cm warstwą.

Wśród budowli znajdujących się w sektorze 4, jak i innych sektorach możemy zaobserwować, iż otwory wejściowe jak i okienne poszczególnych obiektów były zamurowywane, natomiast w innym miejscu były wybijane nowe. Należy nadmienić, że w całym kompleksie ruin występują otwory drzwiowe i okienne w formie prostokąta i trapezu (fot. 6). Pozostaje kwestią otwartą, czy forma trapezu związana jest z okresem po podboju inkaskim, czy też należy przyjąć jej wcześniejsze pochodzenie.

Jako najbardziej znaczące, dla poznania przemian kulturowych zachodzących na terenie południowego Peru w końcowym okresie opoki prekolumbijskiej i początkiem okresu kolonialnego (Periodo de Transición), należy uznać wyniki badań przeprowadzonych w sezonie 1995/96 w obiekcie 406 (Estructura 406) oraz sąsiadującymi z nim obiektami 407, 408 leżącymi również w obrębie sektora 4.

Obiekt 406 określony przez Bernedo Málaga (1949) jako „Templo del Sol” (Świątynia Słońca) jest budowlą w formie trapezu o wymiarach 20 x 5.3 m, ukierunkowaną na linii południowo-północnej (ryc. 4). Od strony zachodniej przylega do niego prostokątny plac dł. 32.5 m i szerokości 22

Ryc. 2. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Centro Administrativo – Residencial, szkic według Bernedo Málaga (1949)
Lámina 2. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Centro Administrativo – Residencial, según Bernedo Málaga (1949)

m (obiekt 408), od strony południowo-wschodniej niewielki kwadratowy budynek (obiekt 407: ryc. 3). Wykopiska realizowane w latach 1995/96 odsłoniły około 80 % powierzchni „Templo del Sol” (ryc. 4; fot. 7, 8). Jego wnętrze wypełnione było rumowiskiem (około 50-60 cm) pochodzącym ze zwałonych ścian. Spoczywało ono na 20-40 cm warstwie czystego pyłu wulkanicznego pochodzącego z eksplozji Huaynaputina w roku 1600 (fot. 5). Należy przyjąć, że mury zwały się bezpośrednio po erupcji wulkanu, w wyniku ulewnych opadów, o których wspominają również dokumenty

Ryc. 3. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Centro Administrativo – Residencial, strona północno-wschodnia (Szykulski, Cárdenas Sumida)
Lámina 3. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Centro Administrativo – Residencial, lado noreste (Szykulski & Cárdenas Sumida)

Fot. 2. Churajón. Widok doliny Segache. Na pierwszym planie Cerro Torre Ccasa. W głębi widoczny główny kanał zasilający system irygacyjny

Foto 2. Churajón, vista panorámica de la Quebrada de Segache. En el primer plano el Cerro Torre Ccasa. Al fondo el „Canal principal del antiguo sistema de irigación

Fot. 3. Churajón. Terasy przedhiszpańskie na wzgórzu Segache. Widziane z Torre Ccasa

Foto 3. Churajón, el sistema de los andenes prehispánicos, Cerro Sahuaca. Visto desde el Cerro Torre Ccasa

Fot. 4. „Templo del Sol”, mury budowli (róg płn.-wsch.) widziane od strony sektora 3

Foto 4. „Templo del Sol” (estructura 406), la esquina noreste. Visto desde el sector 3

z tego okresu (Echevarría y Morales, F. J. 1600)⁴. Ściany wewnętrzne budynku pokryte były stiukiem glinianym malowanym na czerwono. Zachował się on w doskonałym stanie w miejscach gdzie przykrywało go rumowisko (fot. 9)⁵. Posadzkę tworzyła naniesiona w tym celu mieszanka gliny i żwiru. Pokrywała ona również powierzchnię znajdującego się po stronie zachodniej placu (obiekt 408) jak i innych konstrukcji badanych w obrębie Centro Administrativo-Residencial (Szykulski 1996, 1998; Szykulski, Belan Franco 1996).

„Templo del Sol” podzielone było ławą kamiennoglinianą na dwie nierówne części (ryc. 4)⁶. W części południowej znajdowała się platforma, wyniesiona na wysokość ok. 1 m, z prowadzonymi na nią schodami. Na platformie umieszczony był prostokątny cokół z posadowionym na nim ołtarzem. Ołtarz przylegał bezpośrednio do południowej ściany budynku. Pierwotnie pokryty był on płytami kamiennymi, z których zachowała się jedna (fot. 8). Wzdłuż wschodniego i zachodniego muru w części południowej znajdowały się ławy kamiennogliniane, podobne do tych które dzielą budynek.

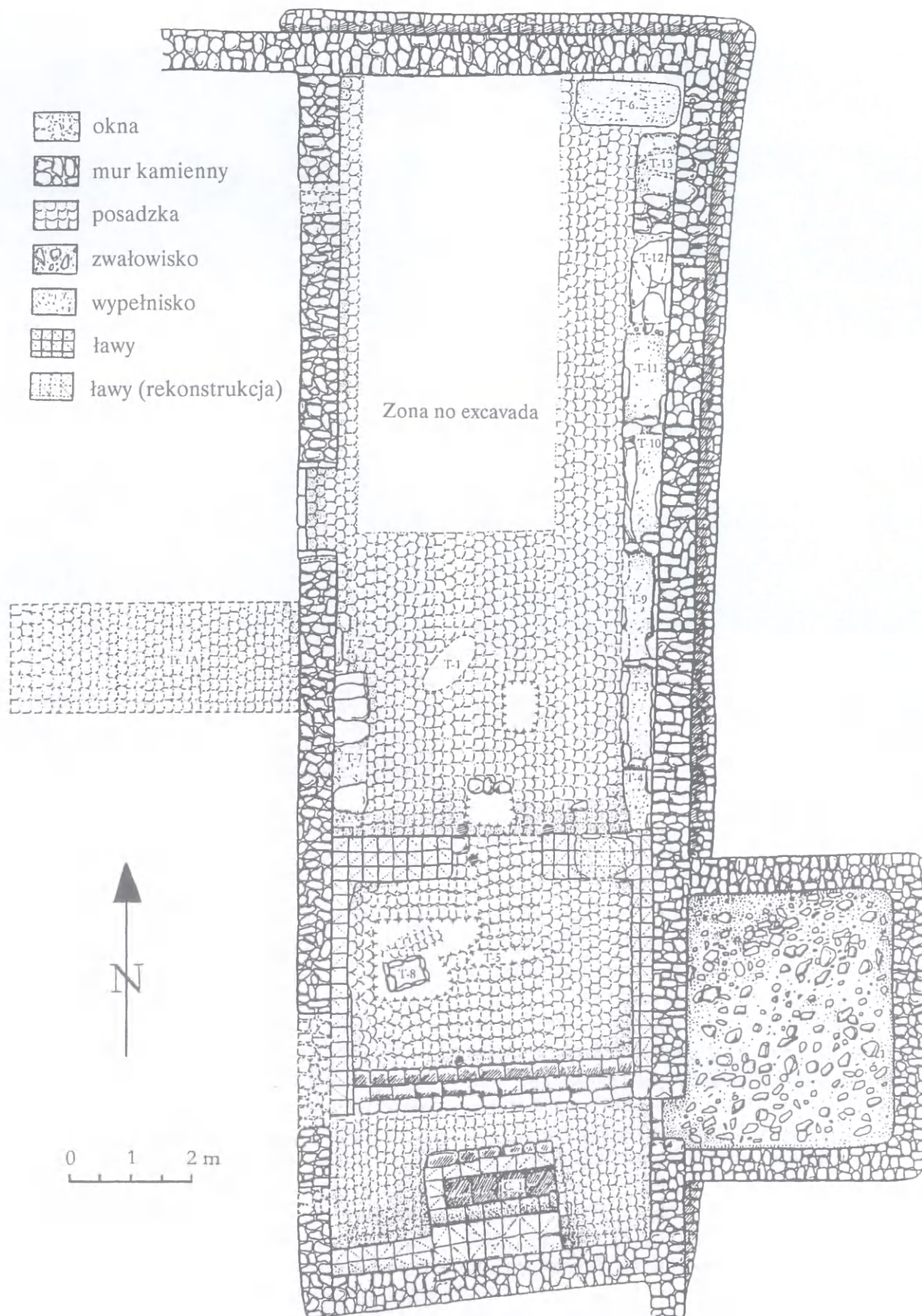
W części północnej „Templo del Sol”, wzdłuż ściany wschodniej i zachodniej, zostało zlokalizowanych 9 grobów (Tumba 2-4, 7-12). Pojedynczy (Tumba 1) znajdował się również w centrum⁷. Z wyjątkiem grobu Nr 2 (Tumba 2) wszystkie pozostałe miały formę prostokątną lub owalną, z obstawą kamienną (ryc. 4). Wewnątrz znaleziono pochówki szkieletowe wraz z wyposażeniem. Znaczna część zachowanych czaszek wykazuje deformację stosowaną w okresie przed podbojem hiszpańskim. Występują również egzemplarze bez deformacji (Tumba 3; fot. 10). Wyposażenie pochówków stanowiły naczynia będące wyrobami regionalnymi utrzymanymi w tradycji stylu Churajón, oraz inkaska ceramika regionalna (*Inka Regional* wg Krzanowski 1986, Meyers 1975).

⁴ Ulewnie deszcze potwierdzają również wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych w Sektorze 4 jak i innych sektorach Centro Administrativo-Residencial (Szykulski 1996).

⁵ Pozostałości stiuku stwierdzono także, w badanych przez nas w tym okresie obiektach 404 i 405 (sektor 4) znajdującym się bezpośrednio na południe od „Templo del Sol” (Szykulski 1998).

⁶ W partii centralnej znajdowało się przejście. Jamy po słupach (ryc. 4) wskazują, iż było ono zamykane konstrukcją drewnianą.

⁷ Dwa groby znaleziono również w części południowej „Templo del Sol” (ryc. 4). W obu znaleziono jedynie fragmenty kości. Grób nr 5 (Tumba 5) ze względu na rozmiary wskazuje na pochówek dziecka

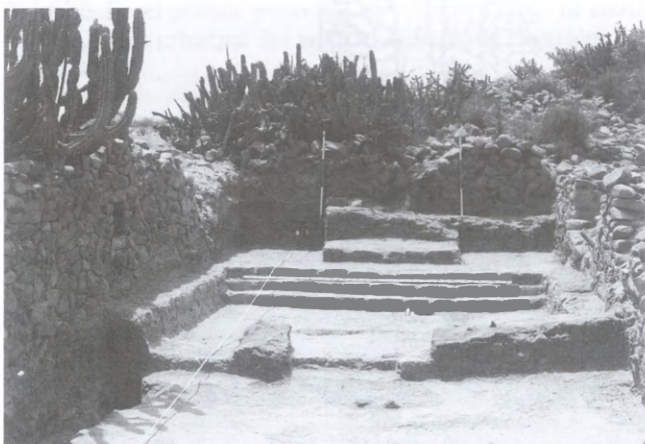
Ryc. 4. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Templo del Sol (Świątynia Słońca)
 Lámina 4. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Templo del Sol
 ventanas – okna; muro – mur; piso – posadzka; derrumbe – rumowisko; relleno – wypełnisko;
 banquetas – ławy; derrumbe de banquetas – ława (rekonstrukcja)

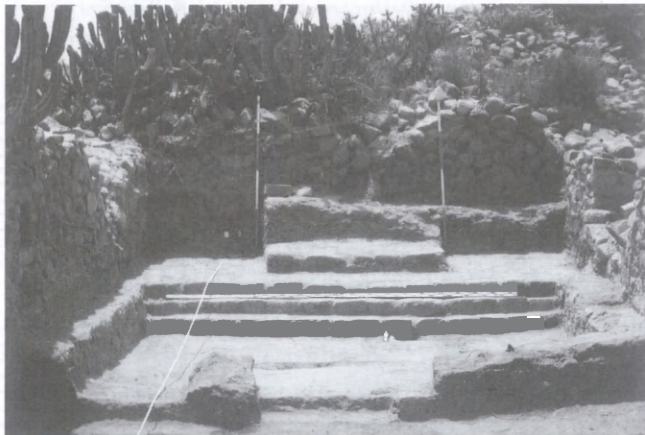
Fot. 5. „Templo del Sol”, rumowisko pochodzące ze zwalonej ściany zachodniej. Widziane od strony placu (obiekt 408)
Foto 5. „Templo del Sol”. Derrumbe del muro oeste visto desde la plaza (estructura 408)

Fot. 6. Obiekt 407, ołtarz kamienno-ziemny przy murze zachodnim
Foto 6. Estructura 407, altar adosado al muro oeste

Fot. 7. „Templo del Sol”. Kościół misyjny (*iglesia doctrinera*), widziany od północy
Foto 7. „Templo del Sol”. La iglesia doctrinera vista el norte

Fot. 8. „Templo del Sol”. Kościół misyjny (*iglesia doctrinera*), na pierwszym planie platforma z ołtarzem głównym
Foto 8. „Templo del Sol”. En el primer plano la platforma con el altar colocado un zócalo

Ponadto znaleziono przęśliki, fragmenty łyżek drewnianych, igły wykonane z kolca kaktusa, fragmenty drewnianych grzebieni, srebrne i brązowe szpile (*tupus*), oraz resztki tkaniny (ryc. 5 i 6).

Należy nadmienić, iż pochówek 1 (tumba 1), obok niewielkiej czarki glinianej lepionej ręcznie, zawierał również srebrną monetę hiszpańską⁸ wartości jednego reala (fot. 11), pochodząca z pierwszej połowy XVI w., wybitą prawdopodobnie w *Casa de Moneda* w Potosi (dzisiaj Republika Boliwii)⁹.

Podczas badań, w wypełniku kamienno-ziemnym znajdującym się pod grobami 10, 12 i 13 zlokalizowano starsze obiekty (tzw. Tumba 10A, 12A i 13A). Wszystkie pod względem formy (groby

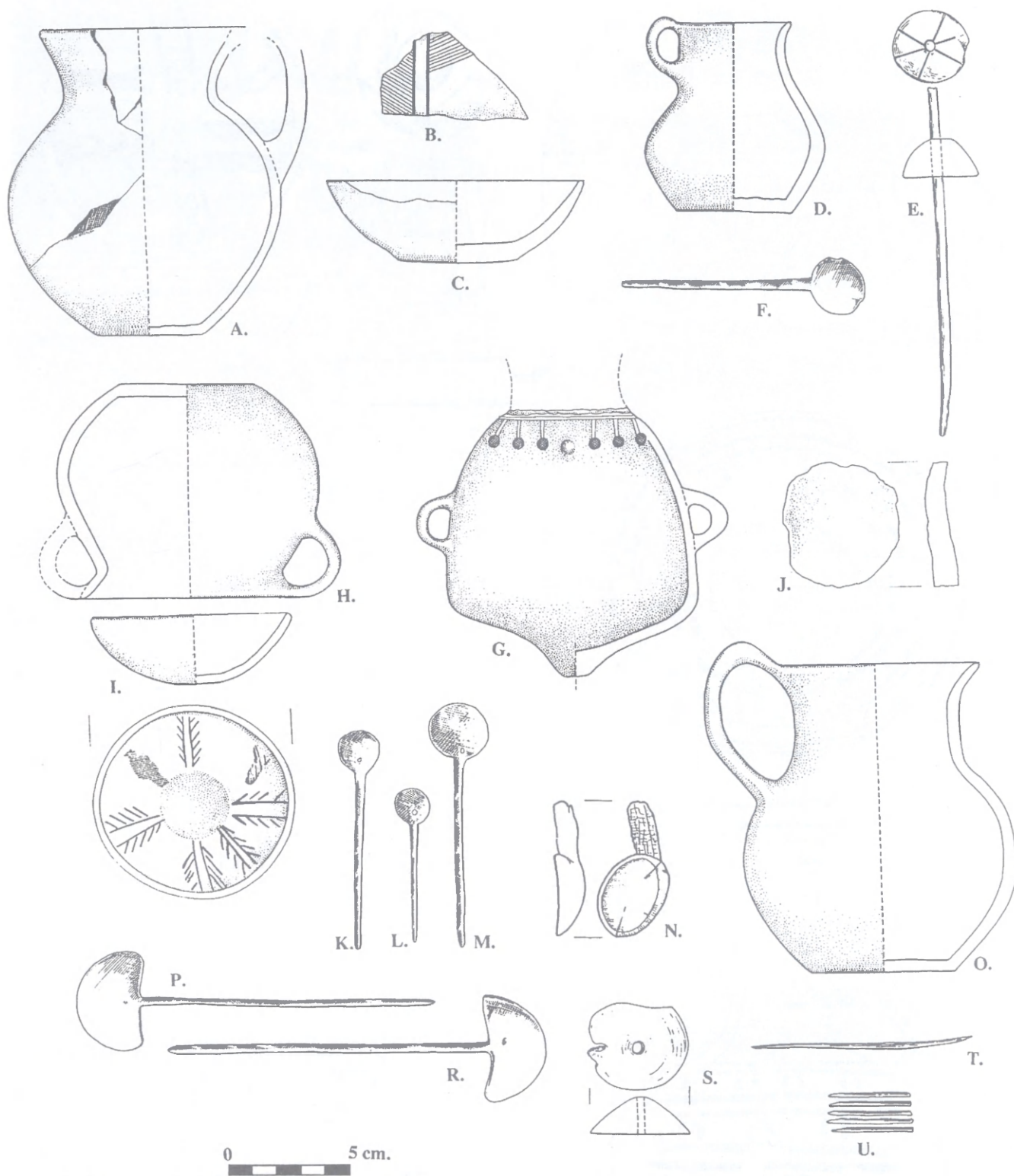
⁸ Konserwacja monety została przeprowadzona przez Dział Konserwacji Metali Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie.

⁹ Stwierdzona na awersie monety litera I może również wskazywać iż została wybita na terenie Ameryki Centralnej (*Indias Occidentales*?).

szybowe), ułożenia zwłok, jak i wyposażenia (patrz: ryc. 5 i 6), wskazują na pochodzenie z okresu przed podbojem hiszpańskim. Do tej grupy należy również zaliczyć wspomniany wcześniej pochówek Nr 2 (Tumba 2).

Analizując wyniki badań prowadzonych w obiekcie 406 określanym przez Bernedo Málaga jako „Templo del Sol” możemy stwierdzić, iż formę architektoniczną budynku należy wiązać z okresem panowania inkaskiego, lub też wcześniejszym. Rozmiary całego założenia (wraz z placem oraz niewielkim pomieszczeniem od strony południowo-wschodniej) oraz jego lokalizacja wskazują, iż pełniło ono istotną rolę w okresie przedhiszpańskim (świątynia?). Z tego okresu pochodzą również wspomniane wcześniej groby szybowe (Tumba 2, 10A, 12A, 13A).

W okresie późniejszym tzn. po podboju hiszpańskim „Templo del Sol” pełniło rolę kościoła katolickiego. Mamy tutaj do czynienia z występu-

Ryc. 5. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, obiekt 405 (patrz ryc. 3) i Templo del Sol (Świątynia Słońca):

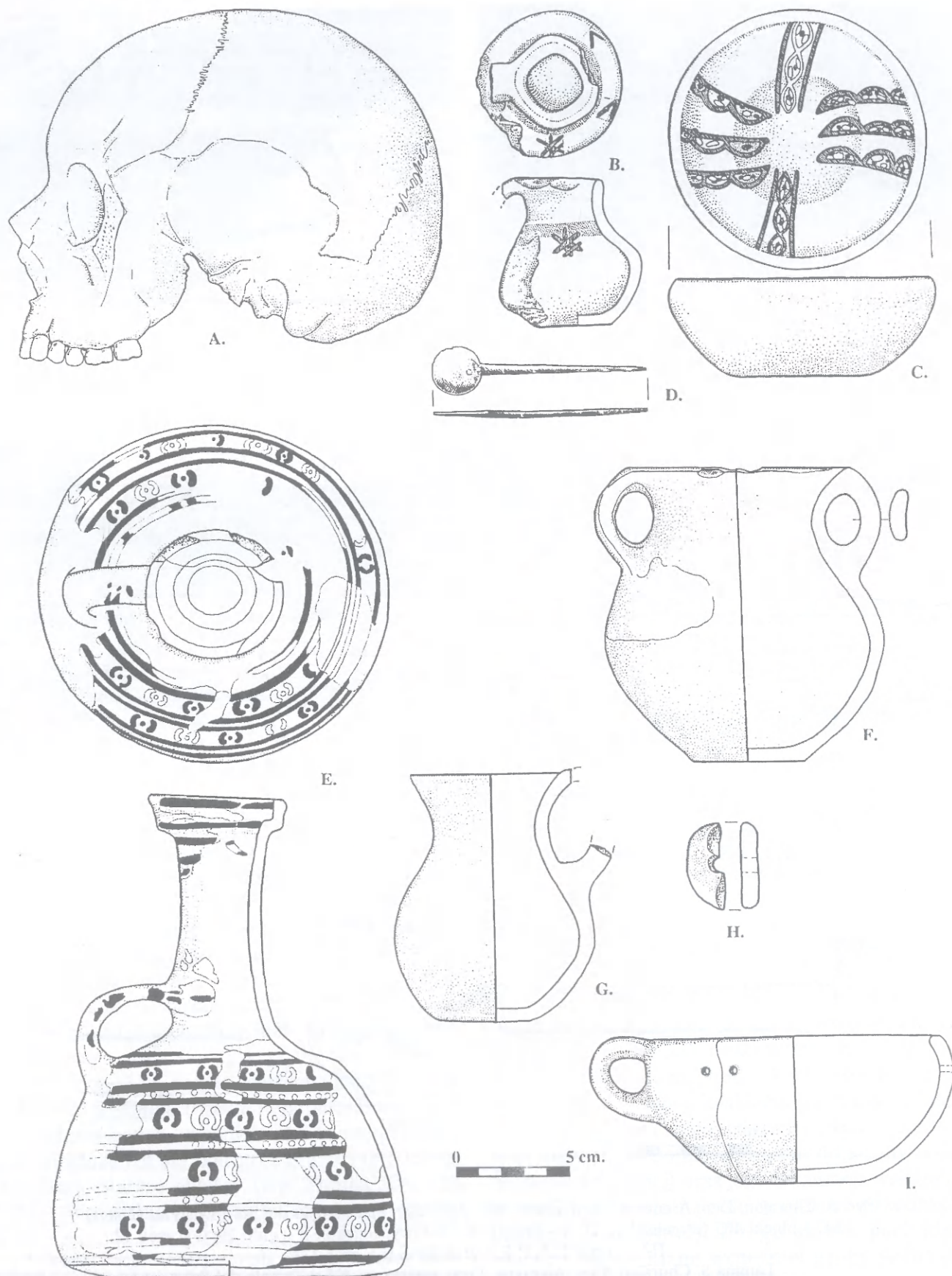
A-C - obiekt 405 (wypełnisko); D, E - Templo del Sol (wypełnisko); F - grób 10; G - grób 12;

H-C - grób 12A, P, R - grób 13; S-U - grób 13A

Lámina 5. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, estructura 405 y Templo del Sol:

A-C - estructura 405 (relleno); D, E - Templo del Sol (relleno); F - tumba 10; G - tumba 12;

H-C - tumba 12A, P, R - tumba 13; S-U - tumba 13A

Ryc. 6. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Templo del Sol (Świątynia Słońca):

A-D - grób 3; E, F - grób 4; G-H - grób 2; I - grób 1

Lámina 6. Churajón, Dep. Arequipa, Peru, Templo del Sol:

A-D - tumba 3; E, F - tumba 4; G-H - tumba 2; I - tumba 1

Fot. 9. Wnętrze „Templo del Sol”. Mur wschodni z widocznymi fragmentami czerwonego stiuku, ławą kamiennieo-ziemną oraz niszą (*hornacina*)

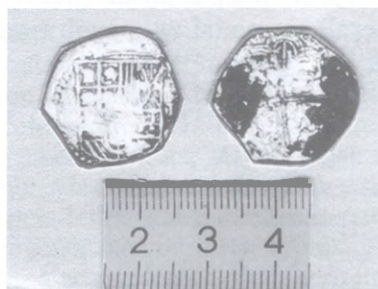
Foto 9. Interior del „Templo del Sol”. El muro este con fragmentos del estuco, banquetta y hornacina

jącym w Nowym Świecie tzw. kościołem misyjnym *Iglesia Doctrinera* (patrz: Goslinga 1971, Gisbert, Mesa 1985). W celu adaptacji budowli do potrzeb nowego kultu dokonano w jego strukturze kilku zmian. Z tego okresu pochodzi podział budynku (przez służącą do przyjmowania komunii ławę gliniano-kamienną) na prezbiterium i nawę główną. W prezbiterium została skonstruowana platforma z umieszczonym na niej Ołtarzem Głównym (*Altar Mayor*)¹⁰. Ławy znajdujące się przy ścianie wschodniej i zachodniej prezbiterium należy interpretować jako tzw. *stalle* dla dostojników. Niewielkie pomieszczenie (obiekt 407) przylegające do kościoła od strony południowo-wschodniej i połączone z nim przejściem, pełniło rolę baptysterium lub kaplicy (patrz: ryc. 4).

¹⁰ Prawdopodobnie w tym okresie został przesunięty słup drewniany podtrzymujący dach. Uprzednio znajdował się on na wysokości pierwszego stopnia kamiennego schodów prowadzących do ołtarza (ryc. 4).

Fot. 10. „Templo del Sol”. Grób nr 3
Foto 10. „Templo del Sol”. Tumba 3

Fot. 11. Srebrna moneta wartości 1 Reala pochodząca z grobu nr 1
Foto 11. Moneda de plata (1 Real) de la tumba 1

Wskazują na to pozostałości ołtarza, odsłonięte przy ścianie zachodniej pomieszczenia (fot. 8)¹¹.

W okresie funkcjonowania „Templo del Sol” jako kościół katolicki, w ścianie wschodniej zostało wybite duże prostokątne okno (fot. 7 i 8) oraz drzwi wychodzące na plac otoczony murem ka-

¹¹ Badania w obrębie obiektu 407 zostały przeprowadzone w roku 1998.

miennym (obiekt 408). Należy podkreślić, iż place otoczone murem stanowiły w Nowym Świecie integralną część kościołów misyjnych (*Iglesia Doctrinera*). Funkcjonowały jako miejsca katechizacji ludności indiańskiej (Gisbert, Mesa 1985). Duże okno znajdujące się w „Templo del Sol”, na wprost prezbiterium i wychodzące na plac (obiekt 408) umożliwiała wierzącym, z których tylko nieliczni brali udział w mszy wewnątrz kościoła, bezpośrednio uczestniczyć w aktach religijnych. Pełniło ono tutaj podobną funkcję jak tzw. kaplice otwarte (*capilla abierta*) znane min. z terenów Meksyku, Ekwadoru, Kolumbii i Peru (García Granados 1935, Gisbert, Mesa 1985, Goslinga 1971).

Analiza danych archeologicznych, jak i źródeł pisanych, pozwalają ze znaczną dokładnością określić czas w którym „Templo del Sol” funkcjonowało jako kościół katolicki. Zamyka się on w okresie od momentu pojawienia się konkwistadorów na tym terenie¹², a erupcją wulkanu Huaynaputina w roku 1600, która wyznacza *terminus post* dla całego regionu. Chodzi więc o przedział czasowy określany jako Periodo de Transición. Za tak wczesnym datowaniem przemawia zarówno stratygrafia jak i fakt, iż z wyjątkiem monety pozostałe znaleziska pochodzące z tego obiektu mają charakter przedhiszpański. Zawartość grobów, w swoim założeniu chrześcijańskich, które zostały zlokalizowane w obrębie „Templo del Sol”, wskazuje również na istnienie silnych tradycji pogańskich (*idolatria*). Ponadto należy podkreślić, iż pochowani osobnicy, byli w większości urodzeni przed podbojem hiszpańskim (deformacja czaszek) i ubierali się nadal w sposób tradycyjny, na

co wskazują m.in. znalezione grzebienie, srebrne i brązowe szpile (*tupus*) oraz fragmenty tkanin.

W świetle najnowszych badań możemy przyjąć, iż kościół misyjny usytuowany w zaadoptowanym do tego celu „Templo del Sol” jest jednym z najstarszych założeń chrześcijańskich w południowym Peru. Jego powstanie możemy wiązać z fundacją pierwszych misji (*doctrinas*) w tym regionie. Pewne przesłanki przemawiają za tym, iż był on związany z kultem Najświętszej Marii Panny (*Virgen de Candelaria*, patrz: Vargas Ugarte Ruben 1956). Nie jest wykluczone, że właśnie Churajón („Templo del Sol”) należy szukać początków największego sanktuarium maryjnego w południowym Peru, sanktuarium w Chapi, znajdującym się ok. 11 km od Churajón (Szykulski 1998).

Wyniki badań wskazują, iż opuszczenie kościoła, jak i prawdopodobnie całego regionu Churajón, nastąpiło wcześniej niż erupcja wulkanu Huaynaputina. Przemawia za tym między innymi fakt braku jakichkolwiek zabytków ruchomych pod warstwą popiołu wulkanicznego pokrywającego glinianą posadzkę w „Templo del Sol”, jak i w innych badanych przez nas obiektach (Szykulski 1996, 1998; Szykulski, Belan Franco 1996). Uzyskane dane archeologiczne, pozwalają określić ten moment na początek ostatniej ćwierci XVI w.¹³ Należałoby go wiązać z redukcjami (*reducciones*) prowadzonymi przez Wicekróla Francisco Toledo, oraz głębokimi przemianami administracyjnymi przeprowadzonymi na terenie Wicekrólestwa Peru (Cook, Málaga Medina, Bouysse Cassagne, 1975; Toledo, Francisco de, 1867).

¹² Dla regionu Arequipy najstarszą datą jest rok 1537 i wiąże się z przybyciem Diego de Almagro (Neira Avendaño, Galdos Rodríguez, Málaga Medina, 1990, s. 216, 217), głównego współpracownika a następnie konkurenta F. Pizarro. Z archeologicznego punktu widzenia najstarszym znaleziskiem wskazującym na pierwsze kontakty ludności indiańskiej z Europejczykami jest grób nr. 1 odkryty na płn. krańcu sektora 1. Znalaziono tutaj pochówek mężczyzny i kobiety. Zarówno forma grobu jak i wyposażenie wskazują na pochodzenie z okresu przed podbojem hiszpańskim (Szykulski 1998), pod głową mężczyzny znaleziono złożoną w ofierze podkowę końską.

¹³ Przyjmując funkcjonowanie kościoła na okres od pojawienia się Hiszpanów do końca trzeciej ćwierci XVI w. było to jedno z najstarszych miejsc kultu w płd. części kontynentu.

LITERATURA

- Arrieta M.V.
1903 *El Santuario de Chapi*, Arequipa.
- Barriga Fray Victor M.
1951 *Los Terremotos de Arequipa 1582-1868*, (w:) *Memorias para la historia de Arequipa*, Tomo I, Edit. La Colmena S.A., Arequipa.
- Bernedo Malaga L.
1949 *La Cultura Puquina*, Lima.
- Cook N.D., Malaga Medina A., Bouysse Cassagne
1975 Tasa de la Visita General de Francisco de Toledo, Universidad Nacional Mayor de „San Marcos”, Lima.
- Echevarria y Morales F.J.
1600 *Memorias de la Santa Iglesia de Arequipa* (w:) *Archivo Municipal de Arequipa*, Libro 8 Cabildos, Folio 312 V, Huaynaputina 1 de marzo de 1600.
- Gómez Canedo L.
1993 *Evangelización, Cultura y promoción social, Ensayos y estudios críticos sobre la contribución franciscana a los orígenes cristianos de México* (siglos XVI-XVIII), México.
- Gisber T., Mesa J.
1985 *Arquitectura Andina, Historia y análisis, Embajada de España en Bolivia*, La Paz.
- García Granados R.
1935 *Capillas de indios en Nueva España*, *Archivo de Arte y Arqueología*, T. XXXI, str. 112-138, Madrid.
- Gasparini G., Margolies
1980 *Inca Architecture*. Indiana University Press, Bloomington and London.
- Goslinga C. Ch.
1971 *Templos doctrineros neogranadinos* (w:) *Cuadernos del Valle*, Facultad de Filosofía, Letras e Historia, Cali.
- Krzanowski A.
1986 *Cayash Prehispánico*, „Prace Komisji Archeologicznej”, No. 25, str. 1 nn., Kraków.
- Meyers A.
1975 Algunos problemas en la clasificación del Estilo Inca. „*Fumapunku*”, No. 8, La Paz.
- Neira Avendaño, M., Galdos Rodríguez, G., Malaga Medina, A.
1990 *Historia General de Arequipa*, Arequipa.
- Szykalski J.
1996 *El sitio arqueológico Churajón y el problema de su cronología*, „*Andes, Boletín de la Misión Arqueológica Andina*”, Nr 1, str. 201-220, Warszawa.
- 1998 *Churajón, nuevos datos sobre el Período de Transición en el Sur de Perú*, „*Bonner Amerikanistische Studien*”, No. 30, Bonn.
- Szykalski J., Andrade Sonco J.
1998 *Trabajos de prospección en el sitio Cenagillas I, Laguna Salinas, Departamento de Arequipa, Perú*, „*Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*”, No. XC, str. 387-400, Wrocław.
- Szykalski J., Belan Franco A.
1996 *Badania archeologiczne w Churajón (Proyecto Churajón)*, „*Śląskie Sprawozdania Archeologiczne*”, No. XXXVIII, str. 397-400, Wrocław.
- Toledo Francisco de
1867 *Relaciones de los Virreyes y Audiencias que han gobernado el Perú*, Tomo I, Lima.
- Vargas Ugarte, Ruben S.J.
1956 *Historia del Culto de María en Iberoamérica y de sus imágenes y santuarios más celebrados*, Tomo II, Madrid.

NUEVOS DATOS SOBRE EL PERIODO DE TRANSICIÓN EN EL SUR DE PERÚ

RESUMEN

A partir de 1994, la Universidad Católica „Santa María de Arequipa, con el apoyo de instituciones y personas particulares de Alemania y Polonia, está llevando a cabo un proyecto arqueológico en el conjunto arqueológico Churajón, localizado a 60 kilómetros al sureste de Arequipa.

El artículo informa sobre las investigaciones realizadas en el „Templo del Sol” (Sector 4 del Centro Administrativo-Residencial, en Churajón).

Las excavaciones pusieron en evidencia un edificio de planta aproximadamente trapezoidal. Los muros, construidos con piedra canteada, en el interior del edificio estaban cubiertos con estuco rojo (fotos 6 – 9). Los datos arqueológicos indican que esta construcción tenía una notable importancia en el periodo de la dominación incaica. A la pregunta de si se trata de una construcción incaica o de una adaptación o modificación del edificio de Período Intermedio Tardío, no se puede aun responder categóricamente.

En el periodo de la colonia (Período de Transición) „Templo del Sol” funcionaba como una iglesia católica. El contexto arquitectónico-cultural es característico para la llamada Iglesia Doctrinera tipo Media Cruz (cf. Goslinga, C. Ch., 1971).

Su carácter religioso es evidente en vista de la división

de la estructura, por medio de banquetas (*reclinatorio*) en la nave central y el presbiterio (cf. ryc. 4). Para que quede conforme con la necesidad del nuevo culto, se modificó el edificio prehispánico. De este período procede la plataforma con el altar (Altar Mayor) construido sobre un zócalo. También las banquetas de piedra y arcilla del lado oriental y occidental del presbiterio (*sillería*) están relacionadas con la nueva función del edificio.

Los datos arqueológicos nos permiten definir el momento cuando la iglesia y probablemente todo el conjunto Churajón fué abandonado, al inicio del último cuarto del siglo XVI. Este evento puede ser relacionado con los reglamentos del Virrey Toledo (Cook, N.D., Malaga Medina, A., Bouysse Cassagne, 1975; Toledo, Francisco de, 1867) y profundos cambios realizados por la administración colonial en el Virreinato.

Adres autora:

Dr. Józef Szykalski
Universidad Católica „Santa María”
Arqueología
„Proyecto Churajón”
Umacollo
Arequipa-Perú

